

TEKST 189: Kirken og Bernard af Clairvaux forsøger at beskytte jøderne, 1146

Som under optakten til Det 1. Korstog i 1096 opstod der i årene 1146-47 i forbindelse med Det 2. Korstog antijødiske optøjer rundt om i Centraleuropa. Kirken havde dog gennem århundreder forbudt forfølgelse af jøder (se tekst 161). Derfor havde kirken i 1096 forsøgt at beskytte jøderne mod overgreb (se tekst 162), og dette gentog sig i 1146-47, hvor også den toneangivende abbed Bernard af Clairvaux (1090-1153) fordømte overgreb på jøderne.

Otto af Freising (1114-1158) var cisterciensermunk, biskop og historieskriver. Han skrev et værk om den tyske konge Frederik d.1. (*Gesta Friderici imperatoris*), hvori der indgår beretninger om hændelser før og under Det 2. Korstog, herunder bl.a. forfølgelsen af jøderne i 1146. De anonyme årbøger fra Würzburg (*Annales Herbipolensis*), der bl.a. dækker årene 1125-1158 og den jødiske rabbiner Ephraim af Bonn (1132-1200) beretter ligeledes om disse hændelser. Endelig bringes herunder et uddrag af Bernard af Clairvaux' breve. Bernard af Clairvaux var fransk cistercienser- abbed og en af sin tids førende kirkelige og religiøse skikkelser. Han opfordrede omkring 1146 til deltagelse i Det 2. Korstog (1145-1149), men forbød samtidig overgreb på jøderne

[Otto af Freising:]

I 1146 drog en vis cisterciensermunk kaldet Radulf¹ – en mand med det mest troende udseende og som omhyggeligt fingerede from alvor, men som kun var af middelmådig uddannelse – ind i områderne, der grænser op til Rhinen, og opildnede mange tusinder af mennesker – folk fra Köln, Mainz, Worms, Speyer, Strasburg og andre nabostæder, byer og landsbyer – til at tage korset. Men han såede ligeledes skødesløst den idé i sin lære, at de jøder, der boede i alle disse byer, skulle slagtes, som om de var fjender af den kristne religion. Frøene af denne doktrin spirede i mange byer i Frankrig og Tyskland, og slog så fast rod, at mange jøder blev dræbt i voldelige opstande. Mange andre flygtede for at søge beskyttelse under Konrad d.3.s² vinger. Derfor skete det, at et rimeligt antal jøder, der flygtede for deres liv, fandt et fristed i en by kaldet Nürnberg, der tilhører kejseren.

Abbeden af Clairvaux sendte breve eller budbringere til befolkningerne i Frankrig og Tyskland, hvori han tydeligt beviste, at jøderne ikke måtte blive dræbt på grund af deres ondskab,³ men spredes.⁴ Som vidnesbyrd om dette, citerede han salmisten, der i salme 59 siger: "Gud lader mig frydes over mine fjender. Dræb dem ikke", og også: "gør dem hjemløse med din styrke."⁵

¹ Radulf eller Raoul. En prædikant, som i Rhinlandet havde opfordret til vold mod jøder under organiseringen af Det 2. Korstog.

² Konrad d.3., konge af Tyskland 1138-1152. Skønt han ikke var kronet kejser blev han dog også tillagt denne titel.

³ *Jødernes ondskab*: der sigtes til deres afvisning af Kristus og den opfattelse, at de foranledigede hans henrettelse.

⁴ *Spredes* – eller leve i adspredelse (*diaspora*). Dvs. at de skulle leve i landflygtighed blandt andre folkeslag.

⁵ Salmernes Bog 59,10-11

[*Annales Herbipolensis*:]

5 *[Årbøgerne fra Würzburg beretter, at de antijødiske optøjer i byen begyndte i februar 1147, da man fandt et parteret lig af en mand i floden Main.]* Som om dette gav dem en retfærdig sag mod jøderne, blev både borgerne og pilgrimmene grebet af et pludseligt vanvid og brød ind i jødernes hjem og dræbte straks og uden forskelsbehandling eller nåde gamle og unge, kvinder og små børn. Desuden blev det sagt, at der forekom vartegn ved graven for det lig, der forårsagede uroen – at stumme talte, at blinde kunne se, at lamme gik og at der skete andre tegn af denne art. Af den grund begyndte pilgrimmene at ære den [døde] mand, som om han var en martyr, 10 og bar rundt på relikvier af kroppen. Da de forlangte, at han skulle kanoniseres, modstod Siegfried, biskoppen af Würzburg, der var en sand mand af religionen, deres påtrængenhed. Dette vakte et sådan fjendskab mod biskoppen, at han blev tvunget til at søge tilflugt i et tårn for at undgå at blive stenet. Kannikerne nærrede en sådan frygt for deres forfølgere, at selv på den mest hellige Skærtorsdags nat, turde de ikke gå op til koret og synge morgenbønnen. Omsider 15 kom påskeugen og pilgrimmene begyndte deres rejse. Således ophørte optøjerne endelig og freden vendte tilbage til byen. Det er faktisk, hvad der skete på Würzburg. Man kan, uden at jeg nævner det, udlede, hvordan de opførte sig i andre byer.

20 [*Ephraim af Bonn*:]

I året 1146 forfulgte den ugudelige Radulf, som var en munk, Israel på forræderisk vis. Han rejste sig mod Guds folk som den onde Haman⁶ for at ødelægge, myrde og tilintetgøre dem. [...] Han gik og gøede (han blev kaldt 'den gøende') om, at drage til Jerusalem i Kristi navn for at bekæmpe muslimerne. Overalt i alle lande, hvor han kom, bagtalte han alle jøder, og han opildnede slangen og hundene imod os, ved at sige: "Udfør først hævn for Kristus, den korsfæstede, på hans fjender, der står foran jer, og drag først da ud for at kæmpe mod muslimerne." [...]

25 Gud hørte vore råb og havde barmhjertighed med os. Han sendte efter denne ugudelige munk en anden, som var en anstændig præst, en af de største og mest ærede. Han kendte deres love og var en person med indsigt. Hans navn var Bernard, abbed i Clairvaux i Frankrig. Han gøede også, som er deres skik, og sagde: "Det er godt, at I drager mod muslimerne, men enhver, der angriber en jøde for at tage hans liv, gør det samme som at angribe Jesus selv. Radulf, min elev,⁷ der sagde, at jøderne skulle tilintetgøres, talte ikke korrekt. Thi der er skrevet om dem i Salmernes Bog: "Dræb dem ikke, så mit folk glemmer dem."⁸

30 De kristne hædrede denne præst som en af deres helgener. Vi har ikke undersøgt, om han modtog bestikkelse for at tale godt for Israel.

Da de havde hørt dette, afstod mange fra deres onde plan om at tilintetgøre os. I sin nåde lod Gud os forblive i live. Vi gav også vores rigdom som løsesum for vores liv og nægtede dem ikke noget sølv eller guld, som de bad os om. For hvis vores Skaber i sin nåde ikke havde sendt os

⁶ Ifølge Det Gamle Testamente (Esters Bog) en persisk stormand, der optræder som jødernes fjende og som opildner den persiske konge til at forfølge jøderne.

⁷ Både Radulf og Bernard tilhørte cistercienserordenen, men Bernard var abbed.

⁸ Salmernes Bog 59,11

denne abbed Bernard og hans efterfølgende breve, så ville der ikke have været nogen rest eller noget levn tilbage af Israel. Velsignet være vor forløser og frelser, velsignet være hans navn.

5 [Bernard af Clairvaux: Brev til det østlige Frankrig og Bayern med en opfordring til deltagelse i Det 2. Korstog, 1146:]

10 Til de herrer og meget kære fædre, ærkebiskopper og biskopper, samt hele gejstligheden og de trofaste folk i det østlige Frankrig og Bayern. Bernard, kaldet abbed af Clairvaux, ønsker, at de må blive opfyldt af styrkens ånd. [...] [Bernard opfordrer til, at man kommer korsfarerne i Det Hellige Land til undsætning, da de er under angreb fra muslimerne. I den sidste del af brevet kommer Bernard ind på behandlingen af jøderne:]

15 Desuden, brødre, jeg advarer jer, og ikke kun jeg, men Guds apostle: "Tro ikke enhver ånd."⁹ Vi har hørt og glædes over, at nidkærhed for Gud fylder jer, men det sømmer sig ikke for noget sind at savne visdom. Jøderne må ikke forfølges, dræbes og end ikke fordrives. Rådfør jer med Det Hellige Skrift. Jeg ved, hvad der er skrevet i Salmernes Bog som en profeti om jøderne. "Gud har befalet mig," siger kirken, "dræb dem ikke, så mit folk glemmer dem."¹⁰ De er et levende tegn, som repræsenterer Herrens lidelse. Af denne grund er de blevet spredt til alle egne, så de kan betale den retfærdige straf for så stor en forbrydelse,¹¹ og således at de kan bære vidnesbyrd om vores forløsning. Derfor siger kirken i samme salme: "Gør dem hjemløse med Din styrke og styrt dem, Herre, vort skjold!" Og det er sket. De er blevet spredt og nedstyrtet. De gennemgår hårdt fangenskab under kristne fyrster. Men de vil blive omvendt og husket i rette tid. Til sidst, når "hedningene [ikke-jøderne] er gået ind [i Paradis], så skal hele Israel frelses", siger apostlen.¹² [...] Hvis jøderne bliver aldeles trampet ned, hvorledes skulle den lovede frelse og omvendelse så komme dem til gode til sidst?

25 [I et lignende brev til England samme år, fremfører Bernard af Clairvaux samme argumenter, men tilføjer:]

30 Hvis hedningene¹³ på samme måde blev underlagt os [som jøderne], så bør vi efter min mening vente på dem i stedet for at opsøge dem med sværd. Men da de nu er begyndt at angribe os, er det nødvendigt for dem af os, der ikke bærer et sværd forgæves, at slå dem tilbage med magt. Det er en kristen from handling både at "besejre den stolte", og at "skåne de undertvungne",¹⁴ især dem [jøderne], for hvem vi har en lov og et løfte, og hvis kød blev delt af Kristus, hvis navn er evigt velsignet.

⁹ Se Første Johannesbrev, 4,1: "Mine kære, tro ikke enhver ånd, men prøv, om ånderne er af Gud, for der er gået mange falske profeter ud i verden." Bernard sigter her til falske prædikanter, der har opildnet til had mod jøderne.

¹⁰ Salmernes Bog, 59,12: "Dræb dem ikke, så mit folk glemmer dem, gør dem hjemløse med din styrke og styrt dem, Herre, vort skjold!"

¹¹ Bernard sigter til Jesu henrettelse.

¹² Paulus, Romerbrevet 11,25-26. Tanken er den, at Gud til sidst også vil frelse jøderne ved Dommedag, når alle ikke-jøder er blevet omvendt.

¹³ Der sigtes her til muslimerne.

¹⁴ Et citat fra Vergils *Aenide* (6,853).

[Bernard af Clairvaux: Brev til ærkebiskop Henrik af Mainz:]

- [...] Den fyr, du nævner i dit brev,¹⁵ har ikke modtaget nogen myndighed fra mænd eller gennem mænd, ej heller er han blevet sendt af Gud. Hvis han udgiver sig for at være en munk eller en eremit, og på grund af dette gør krav på frit at prædike og pligt til at gøre det, kan og burde han få at vide, at en munk ikke har pligt at prædike, men at bede. Han burde være en mand, for hvem byer er et fængsel, og ødemarken et paradis, men i stedet anser han byerne for at være et paradis og ødemarken et fængsel. En fyr uden fornuft og blottet for al beskedenhed! En fyr, hvis dumhed er blevet sat på en stage for at hele verden kan se den!¹⁶
- 5
- 10 Tre ting finder jeg mest forkastelige ved ham: uautoriseret forkyndelse, foragt for den biskoppelege autoritet og tilskyndelse til mord. [...] Er det ikke en langt bedre triumf for kirken at overbevise og omvende jøder end at underlægge dem sværdet? Er den bøn, som kirken beder for jøderne fra solen står op til den gå ned, [nemlig] at sløret skal tages fra deres hjerter, så de kan blive ført fra vildfarelsens mørke til sandhedens lys, blevet indstiftet forgæves? Hvis hun
- 15 [kirken] ikke håbede, at de ville tro og blive omvendt, synes det nytteløst og forgæves for hende at bede for dem. Men med barmhjertighedens øje ser hun, hvordan Herren ser med billigelse på ham, der gengælder ondt med godt, og had med kærlighed. Hvorfra kommer ellers ordet, der siger: "Jeg beder ikke for deres ødelæggelse"¹⁷ og når "hedningene er gået ind, så skal hele Israel frelses" og "Herren er ved at genopbygge Jerusalem, og kalder Israels forviste sønner
- 20 hjem"? Hvem er denne mand [Raoul], siden han skulle kunne gøre profeten til en løgner og ugyldiggøre Kristi kærligheds og medlidenheds skatte? Denne doktrin er ikke hans [Raouls] egen, men hans fars. Men jeg tror, det er godt nok for ham, da han er ligesom sin far, der var, som vi ved "fra begyndelsen en morder, en løgner og løgnens fader." Hvilken fæl lære, hvilken helvedes visdom er hans! En lære og visdom, der står i modsætning til profeterne, er fjendtlig
- 25 overfor apostlene og undergravende for fromhed og nåde. Det er modbydeligt kætteri, en ugudeligt prostitution "besvangret af ondskab, der kun har undfanget trods og alene født skam!" Jeg vil gerne sige mere, men jeg må lade være. For at opsummere kort, hvad jeg mener om denne fyr: Han er en mand med store tanker om sig selv og fuld af arrogance. Han viser med sine gerninger og sin lære, at han gerne vil skabe et stort navn for sig blandt de store på jorden, men at
- 30 han ikke har midlerne til at opnå dette.

J. M. Rosenløv & M. Pihl: *Korstogene – Islams ekspansion og kristen modoffensiv* (2014)

- 35 Otto af Freising, *Gesta Friderici imperatoris* (MGH SS XX); *Annales Herbipolensis* (MGH SS XVI); Ephraim af Bonn (*Sefer Zekhirah*, A. Neubauer & M. Stern (red.): *Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland*, Berlin 1892) – alle her efter E. Hallam (red.): *Chronicles of the Crusades. Eye-Witness Accounts of the Wars between Christianity and Islam*. London (1989) s.125-127 samt Robert Chazen: *Church, State and Jew in the Middel Ages*, West Orange (1980) s. 107f. Breve fra Bernard af Clairvaux: her efter Bruno Scott
- 40 James: *The Letters of St. Bernard of Clairvaux*, London (1953).

¹⁵ Radulf

¹⁶ Se Mattæus 5,15

¹⁷ Anden oversættelse af ovenfor nævnte passage (Salmernes Bog, 59,12): "Dræb dem ikke".